

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בפרשת זאת-תהיה (מצרע) ובהפטר שבת הגדול ובראשון של
אחרי

יד ד לַמִּטָּה: המ"ם בחירק חסר והטי"ת דגושה	
יד ה וְשָׁחַט אֶת-הַצֶּפֶר הָאֶחָת: טעם טפחא בתיבה וְשָׁחַט וכן הוא בהמשך בפסוק נ	
יד ו עַל הַמִּים הַחַיִּים: טעם טפחא בתיבה עַל	
יד ח וְאַחֵר יָבֹא אֶל-הַמִּחְנֶה: טעם טפחא בתיבה וְאַחֵר	
יד ט יִגְלַח: הלמ"ד בפתח. יִגְלַח: הלמ"ד בצירי ח"ת בפתח גנובה	
יד י וְכִבְשָׁה: הכ"ף פתוחה	
יד יא וְהַעֲמִיד: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת הגרונית החטופה. הַמִּטָּה: בשווא נע והכוונה לכהן, לא לאדם הבא להיטהר שאז מנוקד בחירק חסר	
יד יג עליית שני	
יד יד הַיְמָנִית: יו"ד בשוא נח וכן בהמשך	
יד יז עַל דָּם הָאִשָּׁם: טעם טפחא בתיבה עַל	
יד יט וְכִפֹּר עַל-הַמִּטָּה: הפ"א בסגול ובזקף גדול ולא במרכא כפי שמופיע בקורן ואחרים	
יד כא עליית שלישי	
יד לג עליית רביעי	
יד לה כִּנְגַע: הכ"ף בשווא	
יד לו וְאַחֵר כֵּן: טעם נסוג אחור לאל"ף	
יד לז שְׁקֵעֲרוֹת: געיה בקו"ף, יש לקרוא בהעמדה קלה שם למנוע הבלעת העי"ן החטופה: שק-ערורת	
יד נב וְחִטָּא אֶת-הַיֵּית: תיבת הַיֵּית בזקף קטון ולא ברביע כפי שמופיע בקורן ואחרים	
יד נו וְלִשְׁאֵת: שי"ן שמאלית בשווא נח וללא דגש	
יד נז זאת תֹּרֶת הַצֶּרֶת: טעם טפחא בתיבה תֹּרֶת	
טו ט הַמֶּרְכָּב: הכ"ף בקמץ ולא בפתח	
טו יג וְסִפֵּר לוֹ: טעם נסוג אחור לסמ"ך	
טו יד יִקַּח-לוֹ: העמדה קלה ביו"ד בגלל הגעיה שם	
טו כג בִּנְגַעוּ-בּוֹ: הנו"ן בקמץ קטן	
טו כז אֲשֶׁר-תִּשְׁכַּב עָלָיו: תיבת אֲשֶׁר אינה מוטעמת בקדמא אלא מוקפת לתיבה הבאה אחריה.	
יְהִי-לָהּ: געיה ביו"ד והעמדה קלה שם, דגש חזק בלמ"ד מדין אתי מרחיק	
טו כח וְסִפְּרָה לָהּ: טעם נסוג אחור לסמ"ך והתיבות אינן מוקפות כפי שמופיע בחלק מהדפוסים	
טו כט וְהִבִּיֵּאָה: במלרע וללא מפיק בה"א	
טו לב לְטַמְּאָה-בָּהּ: הטי"ת בקמץ קטן והמ"ם בשווא נח, יש להקפיד להעמיד קלות את קריאת המ"ם ובכך להשמיע את האל"ף שלאחריה, לא לטומה	

יד נד עליית חמישי
טו טז עליית ששי
טו כט עליית שביעי
טו לא מפטיר

הפטר שבת הגדול¹ מלאכי ג ד-כד:

ה בַּמִּכְשָׁפִים וּבַמְנַאֲפִים: תיבה ראשונה, געיה בה"א ועם זאת המ"ם בשווא נח² תיבה שנייה, אין געיה בה"א והמ"ם בשווא נח

ח קִבְעָנוּךְ: געיה בבי"ת, יש לקרא בהעמדה קלה שם למנוע הבלעת העי"ן
יא בְּאֵל: במלרע

יג חֲזָקוֹ: געיה בחי"ת בקמץ רחב והזי"ן בשווא נע

יז וְהָיוּ לִי: טעם נסוג אחור לה"א

יח צִדִּיק לְרָשָׁע: הלמ"ד בשוא, לא בקמץ

יז כג אֱלֹהֶיךָ: ואין לקרא כאן אליהו!

ראשון של אחרי מות:

א בְּקִרְבָּתָם: הקו"ף בקמץ קטן, הרי"ש בשווא נח ואין דגש קל בבי"ת שלאחריה

ב בְּעֵתָּךְ: העמדה קלה בבי"ת להדגיש את הסגול המורה על מיודע

ד כְּתַנְתָּ-בְּדִ קֹדֶשׁ: טעם קדמא על המילה בְּדִ, אין לקרוא בטעות 'כתנת בד-קדש'³

ז וְהַעֲמִיד: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת הגרונית החטופה

י יַעֲמֶד-חַי: יר"ד ראשונה בקמץ גדול

יב גְּחִלִי-אֵשׁ: געיה בגימ"ל

זרע שמשון. זאת תהיה תורת המצורע. במדרש (ויק"ד ט"ז ב') מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות ומכריז ואומר מאן בעי למיזבן סם חיים, סליק לגביה ר' ינאי וכו', הראה לו בספר תהלים הפסוק "מִי הָאִישׁ הַחֲפֵץ חַיִּים (תהלים לד, יג)", וכתב בתריה "נִצֵּר לְשׁוֹנֶךָ מֵרָע". אמר ר' ינאי אף שלמה מכריז ואומר "שֹׁמֵר פִּי וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצְּרוֹת נַפְשׁוֹ (משלי כא, כג)", אמר ר' ינאי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט, עד שבא רוכל זה והודיעו "מי האיש החפץ חיים", לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם "זאת תהיה תורת המצורע" המוציא שם רע, ע"כ.

ויש לבאר מה היה קשה לר' ינאי בהבנת הפסוק "שומר פיו ולשונו" קודם שבא הרוכל, ומה נתבאר לו אחר שבא הרוכל.

¹ מנהג אשכנז מערב להפטיר בפרשת השבוע וארבעה מצרעים.

² ר"מ ברויאר בסוף התנ"ך מוסד הרב קוק עמ' תד אמצע פסקה ראשונה: "אם התבה מוטעמת בטעם מפסיק, הרי הגעיה היא ע"פ רוב כבדה סדירה והשוא שלאחריה הוא שווא נח. אולם אם התבה מוטעמת במשרת הרי טיב הגעיה אינו ברור ברוב כתבי היד העתיקים. אך בנוסח הכתר אפשר להבחין: אם הגעיה סמוכה לחטף פתח הרי זו געית ה"א והשוא שלאחריה הוא נע; ואם הגעיה סמוכה לשוא פשוט הרי זו געיה כבדה סדירה והשוא שלאחריה הוא נח". כללים אלה אינם מוחלטים לגמרי, אבל בנוסח הנביאים שרובם ככולם נשתמרו בכא"צ יש לנו הכרעה. כאן בַּמִּכְשָׁפִים בטעם פשטא מפסיק ולכן השוא נח.

³ טעות נפוצה שמקורה ברצון הבלתי מודע מצד הקורא 'לאזן' את מספר ההברות משני צדי היחידה, הכוונה היא שהקורא על פי הטעות מקבל 3 הברות מצד ימין (אם נספור את השווא הנע כהברה לצורך העניין (ו-3 הברות משמאל כאשר הנכון הוא 4 מימין ו-2 משמאל).

ויש לומר, דהנה דרשו במדרש (תנחומא ב'): אל תקרי "שומר מצוות נפשו", אלא שומר מצרעת נפשו. ונראה שלכך היה קשה לר' ינאי, דהואיל ומי שאינו שומר פיו ולשונו לוקה בצרעת, א"כ יותר היה ראוי לומר "שומר פיו ולשונו שומר מצוות ומצרעת?". ועוד היה קשה לר' ינאי, דאם העונש למי שאינו שומר פיו ולשונו שלוקה בצרעת, א"כ הא"כ אמר הכתוב דמי ששומר פיו ולשונו שומר מצרעת נפשו, הרי אפשר דאע"פ שישמור פיו עדיין ילקה בצרעת, כי יש עוד עבירות שגורמות צרעת, וכמו שאמרו בערכין (דף טז.) על שבעה דברים הנגעים באים. ונראה, דכשבא הרוכל והכריז "מאן בעי חיי", דהיינו שעונש הצרעת אינה רק הנגע עצמה, אלא מי שיש לו צרעת הוא נמצא גם בסכנת מיתה, אז הבין ר' ינאי דאין הכי נמי דאף על ז' דברים הנגעים באים, מ"מ יש כמה מיני נגעים ואין כולם שוים, וכפי שמצינו נגעי בתים נגעי בגדים, כך גם בנגעי אדם יש כמה דרגות, והנגע היותר חמור ויותר קשה שיש בו סכנת מיתה יבוא על חטא לשון הרע, ובשאר עבירות יבואו נגעים יותר קלים. וזה מה שסיים ר' ינאי לבאר את הפסוק "זאת תהיה תורת המצורע" – המוציא שם רע, לפי שבכל הפרשה הוא קורא אותו בשם "צרוע", וכאן שינה וכתב "מצורע", ומה הכרח ר' ינאי שלדרשא אתא לומר שהכוונה לרמוז למוציא שם רע שנענש בצרעת החמורה ביותר, שנסתם ממנו כל האורות העליונים, וגם נמצא בסכנת מיתה. והמצורע חשוב כמת, וכמו שמצינו שהתרגום של צרעת הוא "סגירו", והיינו שנסגרו ממנו החכמה ואורות האורות העליונים, שעליה אמר הכתוב "הַחֲכֵמָה תִּתֶּיךָ בְּעֵלְיָהּ" (קהלת ז, יב), וכן גם בשעת מיתת האדם נסגרים ממנו אותם האורות. ובודאי הצרעת שבא מחמת שאר עבירות אינו חמור כל כך, שהרי המדבר לשון הרע נקרא כופר בעיקר ומגדיל עבירות כנגד ג' עבירות חמורות (ע' ערכין שם), ואין שאר עבירות חמורות כמו לשון הרע, ובודאי גם עונשם אינו חמור כ"כ.

ולפי"ז מתיישב שהרוכל פירש את הפסוק "מי האיש החפץ חיים" על עון זה דוקא, משום שנרמז בפסוק זה הן מיתה דהיינו סכנת הנפש, שאמר הכתוב מי האיש החפץ חיים שילקה הגוף והן סכנת הגוף שילקה בצרעת שהמשיך הכתוב לומר אוהב ימים לראות טוב". ולכך הוסיף ר' ינאי שמעתה הוא מבין את הפסוק "שומר פיו ולשונו שומר מצוות נפשו", שבדוקא נקט "נפשו" לרמוז שיש בעון זה גם סכנת מיתה, וזה מה שאמר שתמיד הבין כן, ולא ידע מהיכן למדים דבר זה, עד שבא הרוכל ומדבריו הבין שיש כמה עניני נגעים וכפי שנתבאר. ובוזה מובן מה שסיים המדרש לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תורה המצורע המוציא שם רע, שהזהיר באופן מיוחד על לשה"ר, ולא הזכיר את שאר העבירות שגם מפניהם באים הנגעים, כי יש חילוק ביניהם ואין כולם שוים. וכפי שגם מצינו שבשאר העבירות לפעמים אין הקב"ה מעניש מיד, אבל בלשה"ר מעניש, כדאיתא במדרש (שוח"ט ז') שבימי אחאב היו יוצאים למלחמה ונוצחים, ולהיפך בימי דוד לפי שהיה בהם לשה"ר היו נופלין. ולכן הזהיר משה במיוחד על לשה"ר.

מלוא העומר.

אפשר כי הצרעת הוא עבור פגמי הנפש שהטומאה מבצבצת לחוץ לכן נקרא "מצורע" – מוציא רע. "ביום טהרתו וחובא אל הכהן" העליון, והיינו מיכאל כהן גדול, כדאיתא בהקדמה לתיקוני זוהר י"ב, דשם למעלה דנין עליו אם ראוי שיטהר. וממשיך הכתוב "ויוצא הכהן" שלמטה בעולם הזה, "וראה... והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע", ודייקו המפרשים שהיה לו לומר "נרפא הצרוע מן נגע הצרעת". ונראה, כי רמז הכתוב אחר שנרפא הנגע ונחסרה, אע"פ שעדיין לא נתרפאה לגמרי, כל שהלכו סימני טומאה, נטהר מדין טומאת צרעת. ולפיכך לא אמר "והנה נרפא הצרוע מנגע הצרעת", כי עדיין לא היתה רפואתו שלימה, ומכל מקום כיון שנרפא "נגע הצרעת מן הצרוע", שאינו בתוקף נגעו, טהור הוא. ובאופן אחר נראה, כי הצרעת שהוא בטבע, אינו הסיבה שיהא מרוחק בשביל זה מן המחנה, רק לפי שהנגע הוא מצד אחיזת כח הטומאה, וזה נקרא "נגע", וכשהיה הנגע בו, נקרא "מצורע", מצד שהוא עבור חטא לשון הרע – מוציא רע, (כמו שאמרו בערכין טז:), או כמו שכתבתי לעיל שכח הנגע הוציא כח הטומאה לחוץ, א"כ בתחילה נקרא "נגע

הצרעת", אבל אחר שנתרפא הנגע מכח הטומאה, אינו נקרא עוד "נגע" צרעת, רק "צרוע". וכוונת הכתוב "והנה נרפא נגע" הצרעת מן הצרוע, כלומר נסתלק חלק הטומאה שבצרעת המכונה "נגע", ונשארה "צרעת" לבדה שהוא הצרעת הטבעית שלא עליה נגזרה הרחקה מן המחנה, ומאז ואילך לא יקרא הוא "מצרוע" – מוציא רע, אלא "צרוע" שהוא הנושא מחלת צרעת טבעית, כי הלך לו ה"נגע" שבו. ובזו יובן "והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים... וטמא טמא יקרא", והוא כפול, אחר שכתוב "והצרוע", למה לי "אשר בו הנגע". אמנם עיקר הנגעים עבור חטאים שמראין פגם בנפש, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, ודרך אנשים לייחס הדבר לטבע שהוא טבעי מרוע עיפוש דמים וכדומה, אבל באמת אינו תלוי רק בחטא שיש עליו חטא לשה"ר, ונקרא "מוציא רע". וא"כ הסיבה שנשארה בצרעתו, הוא לפי שלא שם לבו לחזור בתשובה, וחשב שאינו בשביל פגם הוצאת דיבה, ולא יחס לעצמו שם "מצרוע" – מוציא רע, רק "צרוע". ולזה בא עכשיו ואמר "והצרוע" אם חישוב עצמו ל"צרוע" שהוא צרעת טבעי, אמנם באמת, "אשר בו הנגע" בעצמותו, לזה צריך תשובה, ש"בגדיו יהיו פרומים... וטמא טמא יקרא", שלא יחשוב שהוא חולי טבעי, רק טומאה וכח פנימי פגם הנפש.

הרב בצלאל אריאל נר"ו. שיבה לבצרון⁴.

אנחנו רגילים לומר שהצרעת באה על הוצאת שם רע. נביאי ישראל הרבו להוכיח את העם על שחוקי המלך ומערכת המשפט הם מושחתים ופוגעים בחלשים. במדרש תנחומא [עמוד 3 בקובץ] על ראש הסדר: זאת תהיה תורת המצורע. ולמדנו רבנו, על פמה דברים נגעים באים על האדם? כך שנו רבותינו, על אחד עשר דברים הנגעים באים על האדם: על עבודה זרה, ועל חלול השם, ועל גלוי עריות, ועל הגנבות, ועל לשון הרע, ועל המעיד עדות שקר, ועל הדין המקלקל את הדין, ועל שבועת שוא, ועל הנכנס בתחום שאינו שלו, ועל החושב מחשבות של שקר, ועל המשלח מדנים בין אחים. ויש אומרים: אף על עין רעה. וכך גם הפטרות הסדרים מדגישות שהצרעת היא מחלה גופנית שמקורה בשחיתות מוסרית ורפואתה בתיקונה :

סדר ט עוסק בטהרה מטומאת הצרעת. [עמוד 2 בקובץ]

הפטרותו (ישעיה כג:ל-מב) עוסקת ברפואה שה' ירפא את עמו מעוונותיו.

בעון בצעו קצפתי ואבהו הסתר ואקצף וילך שוב בדרך לבו: דרכיו ראיתי וארפאהו... למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע?... הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרף רשע... הלא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו:

והתיקון:

הלא פרס לרעב לחמך וענייך מרודים תביא בית כיתראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם: אז יבקע פשחך אורך וארכתך מהרה תצמח והלך לפניה צדקך כבוד ה' יאסף:

⁴ המטרה, להשיב לעם ישראל את חלוקת המקרא לסדרים. הודעה מבצלאל אריאל נר"ו. באמצעות קובץ פרשת השבוע המצורף (לא צורך כאן, המעוניין יכול לקבל אצלי). מתאפשר ללמוד שניים מקרא ואחד תרגום ולהקשיב לקורא בתורה כפי שנערכו על ידי חכמי ישראל הקדמונים, וללא מגע זר ונוכרי. בקובץ גם הוספתי הארות על מערכת הסדרים ועל ההפטרות הארץ ישראליות הקדומות. לצורך זה פתחתי שתי קבוצות: אחת בקבוצות גוגל במייל ואחת באפליקציית וואטסאפ. אני מתחייב למשלוח של מייל אחד [בלבד] בשבוע בנושא זה. העבר/העבירי בבקשה הודעה זו לקרובי משפחה וחברים שישמחו להשתתף ביוזמה להעלאת המודעות לחלוקה היהודית של התנ"ך לסדרים. "וברוך יהיה כל המכניס חמישה חומשי תורה אלו לביתו" (מברכתו של הרב אברהם צוקרמן זצ"ל ליוזמתינו) <https://groups.google.com/g/sdarim> הרישום לקבלת המיילים באמצעות קבוצת גוגל: <https://chat.whatsapp.com/GAsA5jUkdUaKWMIxWPY20e> במקביל, אני מפעיל קבוצה זהה בוואטסאפ. מי שמעדיף יכול להירשם שם: <https://chat.whatsapp.com/GAsA5jUkdUaKWMIxWPY20e> מי שמעוניין, יכול לפנות אלי במייל או בוואטסאפ וארשום אותו לקבוצה. בברכה, בצלאל אריאל 0545919622 beariel@gmail.com

סדר י' עוסק בצרעת הבית. ועמוד 6 בקובץ ההפטרה (ישעיה ב:יב-כ) מתחילה בפסוק: הוּי מְגִיעִי בֵּית בְּבִית שְׂדֵה בְּשָׂדֵה יִקְרִיבוּ עַד אֶפֶס מְקוֹם וְהוֹשְׁבֵתָם לְבִדְכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: פשט הפסוק מדבר על העשירים הגוזלים את בתי העניים. ובמדרש תנחומא (מצורע ד) ברשימת אחד עשר הדברים המביאים צרעת: ועל הגניבות... ועל הנכנס בתחום שאינו שלו.

המצורע גולה מביתו "בְּדֶרֶךְ יֹשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" וגם עונשם יהיה גלות מבתיהם בעקבות רעב כבד.

במדרש איכה רבה (פתיחתא כב) מפרש רבי יוחנן פסוק זה כפשוטו: הוּי מְגִיעִי בֵּית בְּבִית, מלווה על ביתו מלווה על שדהו ליטלה. וריש לקיש מפרשו על חורבן בתי המקדש: הוּי מְגִיעִי בֵּית בְּבִית, הגעתם חורבן ראשון לחורבן שני, מה חורבן ראשון צִיִּן שְׂדֵה תִּחְרַשׁ אִף חורבן שני... שלא הניחו מקום שלא עבדו בו עבודה זרה.

ורבי יוני פייט:

יִחַד אָנוּ וּבִתְּנוּנוּ כְּמִנוּגָעִים חֲשׂוּבִים // וְסוּרוּ טָמֵא מִטְּמָאִים קְשׁוּבִים
יִפֶּה נוֹף נִיגָעָנוּ / וּבִיּוֹפֵי פִינוּ נִיגָעָנוּ // וּכְבוֹדָךְ יִיגָעָנוּ / וּבֵית בְּבִית הִיגָעָנוּ
ההפטרה מסתיימת בפסוק שנבחר לחתום את ברכת קדושה בימים נוראים: וַיִּגְבֹּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט וְהָאֵל הַקְדוֹשׁ נִקְדָּשׁ בְּצִדְקָה: פסוק זה חותם גם את ההפטרה החלופית לסדר יב ואת הפטרת סדר טו בחומש זה.

דפי בר-אילן מצורע פב

"כִּי אֶת אֲשֶׁר יֵאָהֵב ה' יוֹכִיחַ" ד"ר מיכאל קנובסקי⁵

ישנם דברים רבים המטמאים את האדם, כגון: מת, נבלה, שבעה שרצים ועוד. לכולם התורה מקדישה כמה פסוקים, אך לטומאת הצרעת התורה מקדישה כמעט שתי פרשות; את רוב פרשות "תזריע" ו"מצורע". מה מיוחד כל כך בנגע הצרעת? הרב שמשון רפאל הירש מרחיב את הדיבור על נגעי הצרעת בדבריו בסוף פרשת "תזריע", וכך הוא כותב:

הלכות נגעים, יותר מכל שאר חלקי התורה, שימשו מקור לדעות המשובשות על אופיים הסניטרי של חוקי תורת משה. אכן המבט השטחי יכול למצוא סימוכין לכך. שהרי לכאורה מדובר כאן במחלות, במחלה מדבקת, הנפגעים ממנה נשלחים לבידוד. לשם איזו מטרה אם לא כדי למנוע הדבקה? היה די בכך כדי לקבוע את אופיין של הלכות אלה, כל עצמן לא באו אלא לשמור על בריאות העם כביכול. והכוהנים המשמשים במסגרת זו אינם אלא חכמי רפואה. אולם מכל הרשימה הפתולוגית של מחלות אנושיות הוצאה דווקא "מחלת הצרעת". רק כנגדה ננקטו אמצעים משטרתיים. נראה אפוא, שהיהודים סבלו ביותר ממחלה איומה זו, והבדיה של טקיטוס, כאילו נתגרשו היהודים ממצרים בעטיה של צרעתם, יש לה כנראה, על מה שתסמוך!

רש"ר הירש מצטט את ההיסטוריון הרומאי טקיטוס, שכתב סיפור חליפי על יציאת בני ישראל ממצרים, וטען שגורשו משם בשל היותם מצורעים. סיפור בדוי זה מגיע כנראה מכומר מצרי בשם מנטון (Manetho), שכתב ספר על ההיסטוריה של מצרים לפני כ-2400 שנה. בספר מוזכר גירוש היהודים ממצרים בגלל היותם מצורעים, ומשם התגלגל הסיפור בצורות שונות ברחבי העולם העתיק.

הרב שמשון רפאל הירש מביא כמה מדיני הצרעת הסותרים את ההנחה שמדובר כאן במחלה מידבקת, ושדיני הצרעת נועדו להקטין, כביכול, את התפשטות המחלה. לדוגמה, דיני טומאת הצרעת חלים רק על יהודים ולא על שאינם יהודים.⁶ הייתכן שהנגיף יכול להבחין בין יהודי לשאינו יהודי? בנוסף, אין בודקים מצורעים ואין מטמאים אותם בזמן הרגלים ובמשך שבעת ימי המשתה של

⁵ הד"ר מיכאל קנובסקי עורך מדעי ובוגר הכולל והמחלקה לביולוגיה באוניברסיטת בר-אילן.

⁶ רמב"ם, הלכות נגעים פרק ט הלכה א.

⁷ א"ה. הצרעת אינה מחלת הנסון וכן הובא כאן בעבר בשם אברהם נפח ז"ל. מגיליון תזריע פא

בימי הביניים רופא ערבי הכניס בלבול בלטינית (שלא היה קורם) בין צרעת למחלה אחרת לגמרי. הבלבול הועבר אברהם נפח ז"ל יג ב לאנגלית, ומשם טפשים העבירו אותו לעברית! הבלבול הוא מחלת עצמות ועצבים שממנו לא שמענו שיחלימו. צרעת היא מחלת העור. שממנו אנשים ידועים להחלים (יד:א).

חתונתם,⁸ אע"פ שבשני הזמנים האלה הם באים במגע עם אנשים רבים מאוד. ישנן הלכות נוספות שמראות כולן בבירור, שהצרעת המקראית אינה מחלה זיהומית אלא משהו אחר.

בגמרא בערכין (טז ע"א) כתוב:

"א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן, על שבעה דברים נגעים באין: על לשון הרע, ועל שפיכות דמים, ועל שבועת שווא, ועל גילוי עריות, ועל גסות הרוח, ועל הגזל, ועל צרות העין. כל הסיבות הללו מעידות בבירור שצרעת היא עונש על מעשים לא רצויים, כעין אות קין על מצחם של אנשים חוטאים. הדמויות במקרא שלקו בצרעת קיבלו אותה כעונש על מעשיהם, כמו ידו של משה שהייתה מצורעת כשלג. אמנם הסיבה אינה נזכרת בתורה, אבל חז"ל כתבו⁹ שלקה בגלל שדיבר לשון הרע על בני ישראל כשאמר: "וְהָיָה לֹא יֵאָמְרוּ לִי (שמות ד, א)". מרים קיבלה צרעת על שדיברה לשון הרע על אחיה משה¹⁰. גיחזי קיבל צרעת כיוון שחילל שם שמיים כאשר לקח תשלום מנעמן שר צבא ארם, ועוזיה מלך יהודה לקה בצרעת כיוון שנכנס למקדש להקטיר קטורת.

אם צרעת באה על האדם בשל חטאים מסוימים, ומצאנו בכל התנ"ך מקרים בודדים בלבד של צרעת, אז כנראה ש"וְעַמְּךָ כָּלֶם צְדִיקִים לְעוֹלָם וְיִרְשׁוּ אֶרֶץ (ישעיהו ס, כא)". התופעה הנדירה של צרעת מעידה, כנראה, שעם ישראל מזמן יהושע עד לסוף חתימת התנ"ך לא גנב, לא רצח, לא עבר על לשון הרע וגילוי עריות וכו'. ואולי כל הנביאים שהתריעו השכם והערב על חטאים אלו, כמו "וְאִישׁ וְאִבִּיו יָלְכוּ אֶל הַנְּעִרָה לְמַעַן חָלֹל אֶת שֵׁם קִדְשִׁי (עמסו ב, ז)"; "וַיִּדְכְּסוּ דָמִים מֵלֵאָו (ישעיהו א, טו)" או "הַגִּבּוֹר רָצַח וְנָאֵף וְהַשֹּׁבֵעַ לִשְׁקָר (ירמיהו ז, ט)", "הגזימו". הלוואי.

רבי עובדיה ספורנו כותב באריכות על כל הנושא של צרעת הבגד, הבית והאדם בפירושו לפסוק: "וְהַבְּגָד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֹגַע צָרַעַת (ויקרא יג, מז)": "אמנם העיד הכתוב שלפעמים יהיה זה כפלא בבגדים או בבתיים וזה להעיר אוזן הבעלים על עבירות שבידם". כלומר, הצרעת נועדה לשמש קריאת השכמה לאדם על מצבו הרוחני. בשונה מכל בריאה אחרת, האדם נברא בצלם אלוהים ויש לו בחירה חופשית. אם בחר ללכת בדרכי האלהים, בדרכי הצדק והאמת החסד והרחמים, אזי הוא נקרא וְצִדִּיק יִסּוֹד עוֹלָם (משלי י, כה), ובשבילו ברא ה' את העולם. ואם יתרשל ויעשה חטא בשגגה או במזיד, ייסר אותו ה' בממונו, קרי צרעת הבגד או הבית, או בגופו. הספורנו ממשיך:

אמנם הנרדמים אשר לא התעוררו כלל לדעת דבר מזה, והם כל בני ניכר ורוב האומה הישראלית זולתי יחידי סגולה, הם בלי ספק תחת הנהגת הטבע.

כלומר, מיעוט המקרים של הצרעת מעיד על הריחוק שלנו מה'. אין סיבה להתקין אזעקות באזור שבו כולם חירשים. אין סיבה שה' יסמן בגד בצרעת, אם תגובתו של בעל הבגד הצרוע תהיה לכבס את הבגד באקונומיקה, ואין סיבה שה' יכה אדם בצרעת אם תגובתו של המצורע תהיה רק ללכת לדרמטולוג.

פירושו של ספורנו מסביר אולי את הסיבה להיעדר מקרים של מצורעים בזמן בית שני. כידוע, נוכחות ה' הורגשה אז פחות מאשר בבית ראשון. לא מצאתי מקרי צרעת בספרות חז"ל. [א"ה. כמדומה שלא דק. תלמוד בבלי מסכת יומא ל ב לשכת המצורעין ששם מצורעין טובלין. רבי יהודה אומר: לא מצורעין בלבד אמר, אלא כל אדם] ישנם אזכורים בחז"ל למקרי צרעת כמו בגמרא במסכת כתובות:

אמר ר' חנינא: מפני מה אין בעלי ראתן בבבל? מפני שאוכלין תרדין, ושותין שכר של היזמי. אמר רבי יוחנן: מפני מה אין מצורעין בבבל? מפני שאוכלין תרדין, ושותין שכר, ורוחצין במי פרת.

הצרעת הנזכרת כאן היא מחלה פיזית גרידא, שאפשר להימנע ממנה לא על ידי שימוש בלשון נקייה, אלא על ידי שתיית בירה ושחייה בנהר. יכול להיות שתמיד היו שני מיני צרעת, האחת מחלה פיזית והשנייה מחלה שנגרמת בשל מצב רוחני, וסימניהן היו דומים אך לא זהים. אולי בגלל זה האריכה התורה בתיאור הצרעת יותר מאשר בכל טומאה אחרת. נעמן, שהיה שר צבא ארם, גוי גמור, עובד אלילים, לא נטמא בצרעת בשל מצבו הרוחני, אלא קיבל צרעת פיזית; איזושהי אקזמה (גרם) בעור. לכן הוא התרעם על אלישע שיעץ לו לרחוץ בירדן באמרו: "וְהָלֹא טוֹב אֲבָנָה אֲמָנָה וּפְרָפֶר נְהָרוֹת דְּמִשְׁקָ מִכָּל מִימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא אֶרְחֹץ בָּהֶם וְטָהַרְתִּי (מלכים ב, ה"ב)". אלישע רצה לקדש את שם ה' ולכן ריפא את נעמן מהצרעת הפיזית שלקה בה, ולשון הטהרה המוזכר בסיפור זה הוא רק מושג מושאל.

כאשר משה ומרים סטו מהמסלול ולקו בצרעת, הם הבינו מייד למה קיבלוה. לעומת זאת, אנחנו טמאים בכל מיני טומאות שאינן משפיעות עלינו כהוא זה, שכן איבדנו מזמן את ההרגשה שטומאה מרחיקה אותנו מה'. לכן אנחנו בבחינת "מצורעים" מכף רגל ועד ראש, המוחזקים עדיין בחזקת 'טהורים' כי לשווא יכריזו עלינו כטמאים. אולי בגלל זה הגמרא כותבת בסנהדרין (צח ע"ב) על שמו

⁸ רמב"ם, שם הלכה ח.

⁹ פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרשת שמות פרק ד סימן ו.

¹⁰ התורה מדגישה שאנו חייבים לזכור את עונשה של מרים, כמו שכתוב בספר דברים: "זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֹאתְכֶם מִמִּצְרָיִם (דברים טו). הרמב"ן פוסק שלש הזכירות המופיעות בתורה יש תוקף של מצוות עשה דאורייתא, וזכירת נגע הצרעת של מרים היא מצוות עשה כמו זכירת עמלק.

של המשיח: "ורבנן אמרי: חיוורא דבי רבי שמו שנאמר "אֶכֶן חָלִינוּ הוּא נָשָׂא וּמִכְאֲבֵינוּ סְבָלָם וְאַנְחָנוּ חֲשִׁבְנָהוּ נִגּוּעַ מִכָּה אֱלֹהִים וּמַעֲנָה (ישעיהו נג, ד)". "חיוורא" בארמית פירושו "לבן", וזו גם אחת משתי המילים שבהן אונקלוס משתמש בתרגומו למילה "מצורע". שמו של המשיח יהיה 'מצורע' כי הוא יחזיר את המצב לקדמותו, למצב של קירבה יתרה בין ה' לעמו, למצב של "וְהָיָה טָרֶם יִקְרָאוּ וְאָנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאָנִי אֶשְׁמָע (ישעיהו סה, כד)", ולמצב שבו נרגיש באופן פיזי כל ריחוק מה' יתברך.

גור אריה צור נר"ו. **פירש רש"י**, לפי שהנגעים באים על לשון הרע, שהוא מעשה פטופטי דברים, לפיכך הוזקקו לטהרתו **צפריס**, שמפטפטין תמיד בצפצוף קול (ערכין טז). ועץ ארז. לפי שהנגעים באין על גסות הרוח. ושני תולעת ואזוב. מה תקנתו ויתרפא, ישפיל עצמו מגאותו כתולעת ואזוב, (כנגד הנפש אשר כאזוב. אינו לשון רש"י). ולעומקו של מקרא ועל דרך המוסר נראה לומר שתשובה זו של המצורע בפרט, ושל כל המוציא רע בכלל, היא תשובה מיראה, שבה ישפיל גסות לבו וגאוותו כפירש"י. בבחינת זכחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדפח, אלקים, לא תבזה (תהלים נא, יט). ככתוב בתהלים.

וזה לעומת זה עשה אלקים ללמדנו דרכי תשובה מאהבה על גבהות לבו, כיצד ישעבד כוחות נפשו אל בוראו בדרך של שמחת לבו. והיא בבחינת תשובת המושקל של וַיִּגְבֶּה לִבּוֹ בְּדַרְכֵי ה'. [דבה"י ב, יז, ו].

שם משמאל ויקרא פרשת מצורע שנה תרעו וְלָקַח לְמִטְהָר וְגו' וְעֵץ אֲרֵז וְשֵׁנִי תוֹלַעַת וְאִזּוֹב, וברש"י ועץ ארז לפי שהנגעים באין על גסות הרוח, ושני תולעת ואזוב מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב, עכ"ל. ויש להבין עץ ארז שמורה על גסות הרוח למה הוא בא, דמה דהוה הוה ומכאן ולהלן חושבנא שישפיל עצמו וכו'. ומצד הסברא ה' נראה לכאורה כי הס שלא להזכיר עץ ארז שלא יהי' לו למזכיר עון להתפס, ולמה צוה הכתוב בעץ ארז כלל:

ונראה דהנה יש לדקדק עוד במה שאמר מה תקנתו ויתרפא, הלוא כבר כתיב וזהו נרפא וכו', ועוד שאמר ישפיל עצמו, ומשמע דעד כה עוד לא השפיל עצמו, ואיך יתכן שנרפא בלי תשובה על העון שהביא את הנגע, ואם בכח העון להביא את הנגע, כ"ש שבכחו למנוע את הרפואה, ובש"ס שבועות (ח' א) מנגעי' הוא דאכפר לי', וידוע מברייתא דארבעה חלוקי כפרה (בשלהי ש"ס יומא) דתשובה עם כל אחד, וא"כ בהכרח שנסתלקה ממנו גסות הרוח ועשה תשובה על העבר, ומה נתבקש עוד ממנו שישפיל עצמו מגאותו:

וכ"ק אבי אדומ"ר זצלה"ה [בעל אבני נזר] הגיד שכמה מיני הכנעות יש, יש שהוא נכנע מחמת שהוא מתבונן בגדלות הש"י, ולעומתו שפלות המין האנושי בכלל, מאין הוא בא מטפה סרוחה ולאן הוא הולך למקום עפר רמה ותולעה וכמ"ש בי אֲרָאָה שְׁמִיָּהּ מַעֲשֵׂה אֲצַבְעֶיךָ יָרַח וְכוּכְבִּים אֲשֶׁר כּוֹנְנֶתָ מָה אֲנוֹשׁ בִּי תִזְכְּרֶנּוּ וּבִן אָדָם בִּי תִפְקְדֶנּוּ (תהלים ח, ד-ה), ויש הכנעה שהיא מחמת שהוא מדוכא בעניות ויסורין רח"ל, והכנעה כזו אף שמסלקת את גסות הרוח מ"מ אין בה שבת, כי אחר שישתלקו ממנו היסורין יכול לחזור לגסות רוחו, ומצורע זה מחמת היסורין והבזיון, דכא לְאֶרֶץ חֵיתוֹ¹¹, ונסתלקה ממנו גסות רוחו ע"כ נרפא הנגע, ומ"מ הכנעתו זאת אינה מספקת, ומתבקשת ממנו הכנעה ממין הראשון, עכ"ד. ויש להוסיף בזה דברים עפ"י דברי המדרש (פ' ט"ז) למה שוחט אחת ומניח אחת לומר לך כשם שאי אפשר לשחוט לחזור כך אי אפשר לנגעים לחזור, משמע שזה ענין טהרת המצורע שלא יחזרו עוד עליו הנגעים, ובאשר הכנעתו שע"י יסורין רח"ל עלולה להסתלק אחר סילוק היסורין, הוא מעותד להחזרת הנגעים, ע"כ נתבקשה ממנו הכנעה ממין הראשון שתהי' דבר של קיימא:

¹¹ בנוי על המקרא דכא לְאֶרֶץ חֵיתוֹ (תהלים קמג, ג)

יד ה הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו.

וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת-הַצֹּפֹר הָאֶחָת אֶל-כָּלִי-חָרֹשׁ עַל-מִים חַיִּים:

קשה למה הפסיקו ביוצוה הכהן ושחט את הצפור האחת, [ולא הטעימו: וְצִוָּה הַכֹּהֵן - וְשָׁחַט אֶת-הַצֹּפֹר הָאֶחָת אֶל-כָּלִי-חָרֹשׁ עַל-מִים חַיִּים:].

ולשיטת רבי בתו"כ (פרק א הלכה א) שהשחיטה דוקא בכהן, אולי י"ל שלכן חיברו את יוצוה הכהן ושחט את הצפור האחת, ללמד שגם השחיטה היא בכהן.

א"ה. אני מתקשה להבין. לפי הכלל הידוע שהאתנח חוצה את הקטע שאחרי קטע הפתיחה, מקום האתנח מובן למדי. ודומה לפסוק הקודם. אינני רואה בפסוק הטעמים ראייה לשאלה מי שוחט. הכוונה מצווה על השחיטה, מחלוקת מי עושה אותה, מסתבר שגם אם כוהן, זה לא אותו כוהן המצווה.

י וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי-כִבְשִׁים תְּמִימִם וְכִבְשָׁה אֶחָת בֵּת-שָׁנָתָה תְּמִימָה וְשִׁלְשָׁה עֶשְׂרִים סֶלֶת מִנֶּחֱל בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וְלֹג אֶחָד שֶׁמֶן:

נראה שהטעם שחיברו את המנחה עם לוג השמן, [ולא הטעימו: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי-כִבְשִׁים תְּמִימִם וְכִבְשָׁה אֶחָת בֵּת-שָׁנָתָה תְּמִימָה וְשִׁלְשָׁה עֶשְׂרִים סֶלֶת מִנֶּחֱל בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן - וְלֹג אֶחָד שֶׁמֶן:], הוא משום שהשילשה עשרוניס' הם מנחות נסכים¹² של החטאת והאשם, [כמפורש במשנה במנחות צ: ובתו"כ (פרק ב' הלכות ט-י, ופרשתא ג הלכה א)], והלוג ג"כ שייך לאשם, והוא כעין ינסכיס' של האשם, וכמבואר במנחות טו: שהשוו את השייכות של לוג השמן עם האשם, לשייכות של מנחת נסכים עם הקרבן.

א"ה. מפורש ברש"י כאן. ושילשה עשרונים - לנסכי שלשת נסכים הללו; שחטאתו ואשמו של מזורע טעונין נסכים (ראה מנחות צא, א).

לב זֹאת תֹּזְרֹת אֲשֶׁר-בּוֹ נִגַּע צָרַעַת אֲשֶׁר לֹא-תִשָּׂיג יָדוֹ בְּטַהֲרָתוֹ:

לכאורה קשה למה הפסיקו ביצאת תורת אשר בו נגע צרעת, שמשמע שזה מוסב על כל מי שיש לו נגע צרעת, בין עשיר ובין עני, והרי אח"כ הפסוק ממשיך ומבאר שזה מוסב רק על המצורע שלא תשיג ידו בטהרתו. [ולכאורה היה ראוי להטעים: זֹאת תֹּזְרֹת - אֲשֶׁר-בּוֹ נִגַּע צָרַעַת אֲשֶׁר לֹא-תִשָּׂיג יָדוֹ בְּטַהֲרָתוֹ:¹³].

והנה בתו"כ (פרשתא ד הלכה טז) דרשו מיצאת תורתי שמצורע עני שהביא קרבן עשיר יצא, וכתב רבינו הלל כלומר דמשמע תורה אחת לכל נגע בין דעני ובין דעשיר, דתרווייהו מייטי קרבן עשיר. וכעין זה פירש רש"י ביומא מא: (ד"ה התם הא רבי רחמנא) תורה אחת לכל המצורעין, [ש]כולן יוצאין בקרבן עשיר. ולפי זה מובן מאוד פיסוק הטעמים, שתחילת הפסוק מוסב על פרשת מצורע עשיר שזה נוהג בכל 'אשר בו נגע צרעת' בין עני ובין עשיר. ואח"כ מדבר על פרשת מצורע עני ואמר שפרשה זו נוהגת רק במי שלא תשיג ידו בטהרתו.¹⁴

א"ה. גם כאן לפי הכלל של מקום האתנח החוצה, השאלה אינה קשה כל כך.

¹² א"ה. בפרשת שלח מבואר שמי שמקריב עולה או שלמים מביא מנחה ויין לנסך שלושה עשרונים לפר וחצי היין שמן ויין, שני עשרונים לאיל וכו', חטאת ואשם אינם צריכים 'נסכים', אבל במצורע גם לכבשת החטאת וגם לכבש העולה, ובמצורע עני מביא רק עשרון אחד לאשם, אין 'נסכים' לקרבן העוף.

¹³ או לכל הפחות שלא יהיה כאן אתנחתא ויטעימו: זֹאת תֹּזְרֹת אֲשֶׁר-בּוֹ נִגַּע צָרַעַת אֲשֶׁר לֹא-תִשָּׂיג יָדוֹ בְּטַהֲרָתוֹ:

¹⁴ ואמנם היה אפשר לפרש שהלימוד הוא בדרך של היקש של תורות כל המצורעים, וזה היה ההו"א שנלמד מכאן שגם עשיר שהביא קרבן עני יצא, אבל אחר שדורשים מ'זאת' למעט עשיר שהביא קרבן עני, נראה שהדרשה היא כמש"כ.

יד כא הרב גור אריה צור נר"ו. ואם-דל הוא ואין ידו משגת לכאורה מיותר לכתוב ואם-דל הוא. שהרי די היה לומר ואם אין ידו משגת, וממילא יודע אני כי דל הוא. ומה תלמוד לומר ואם-דל הוא.

ועל דרך הדרש י"ל שבא ללמדנו שאין ידו משגת כי דל הוא בתורה ובמצוות. ואם אין תורה אין קמח. ואפשר שלא נולד כלל במזל של עניות, אלא שמעשיו גרמו לו. ועל כן הניח לו הקב"ה ליתן לו אפשרות להביא בדלות כדי לא לנעול דלת בפני השבין.

ועוד יש לומר, בדרך של אל תקרי. אל תקרי משגת בשין שמאלית אלא משגת בשין ימנית מלשון שגגה¹⁵. שאפילו אין ידו בשגגה אלא במזיד, אע"פ כן חס עליו הכתוב ודי לו בכבש¹⁶ ושני תורים. כבש הוא רמז להכובש את יצרו לתיקון מידותיו, ושני תורים הם רמז לתורה שבכתב ותורה שבע"פ. ובזה ישתבק לו. ועל דרך הצח, והרמז, ירמזון הטעמים על קרבן עולה ויורד. שכן ידו מוטעמת בזרקא, ומשגת מוטעמת בסגול. ונגינתן יורדת ועולה. והרי הן כמעטרים את הקרבן העולה ויורד.

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

© ג'א להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ©

¹⁵ יש מקום לניקוד זה הצפוי לחסרי פ"נ, גם לכפולים.

¹⁶ הכבש הוא אשם, אשם הוא רק איל, ולפעמים (כאן וזכור טמא) כבש בן שנה. אין אשם בעופות, וגם לא במין בהמה אחר. ולכן גם דל חייב להביא אשם כבש.